

تاج‌داران در جدال با ویروس تاج‌دار

نقش دولت‌ها در اطلاع‌رسانی علمی دربارهٔ ویروس کرونا

رها فرهادنژاد

دانشجوی کارشناسی زیست‌فناوری دانشگاه تهران

Raha.farhadnejad@ut.ac.ir

نقش دولت‌ها در اطلاع‌رسانی دربارهٔ کرونا جنبه‌های مختلفی دارد. در ابتدا این سوال مطرح است که رابطهٔ علم با اطلاع‌رسانی رسمی چیست و کشورها چطور اطلاع‌رسانی رسمی خود را مدیریت کرده‌اند و سپس چالش و جنجال‌هایی که در این مدت بر سر اطلاع‌رسانی کرونا صورت گرفته مطرح می‌شود. در نهایت دوست داریم بدانیم که در کشور ما چه اتفاق افتاده است.

مرزهای علم و ماسک جنجال برانگیز

در ابتدای شیوع این ویروس نوعی اغتشاش در اطلاع‌رسانی کشورها دیده می‌شد. گرچه این مسئله می‌توانست تا حد زیادی با عدم هماهنگی منابع رسمی اطلاع‌رسانی و جامعهٔ علمی، مرتبط باشد. همچنین بسیاری از مواقع مقاصد سودجویانهٔ سیاسی سد راه بودند اما این مشکل هم تا حد زیادی به عدم اطمینان در منابع علمی برمی‌گشت.

«زمانی که دنیا با همه‌گیری کووید ۱۹، چالش برانگیزترین بحران از زمان جنگ جهانی دوم، دست و پنجه نرم می‌کند ما اکنون با یک همه‌گیری دیگر رو به رو هستیم: اپیدمی خطرناک اطلاعات غلط.» این سخنان آنتونیو گوتیرز، دبیر کل سازمان ملل متحد است. کسی که از همان ابتدای شیوع ویروس کرونا بر اطلاع‌رسانی درست دربارهٔ این ویروس تأکید داشته است [1]. سازمان بهداشت جهانی از اینفودمیک سخن می‌گوید؛ یعنی وقتی اطلاعات زیادی در مورد یک مشکل منتشر می‌شود که تشخیص راه حل آن را سخت می‌کند. در پاسخ به این معضل، این سازمان صفحه‌ای با عنوان جالب افسانه زدایان (Mythbusters) ایجاد کرده است که در آن متخصصان حوزه‌های مختلف سعی می‌کنند با اطلاعات غلط منتشر شده مبارزه کنند و به جای آن توضیح علمی صحیح ارائه کنند [2]. در این گیرودار این سوال مهم مطرح می‌شود که دولت‌ها از زمان شروع همه‌گیری این ویروس تا کنون چه نقشی در اطلاع‌رسانی داشته‌اند؟

مبارزه با یک ویروس همه‌گیر جدید کار بسیار سخت و پیچیده‌ای است و مانند هر کار دیگری، برای برداشتن گام درست و پیشرفت، در درجهٔ اول به اطلاعات صحیح نیاز داریم. اپیدمی کووید ۱۹، یک بیماری ویروسی است که تا زمان ساخت واکسنی علیه آن، درمان قطعی برای آن وجود ندارد. برای همین استراتژی اصلی ما برای مبارزه با این ویروس این است که در وهلهٔ اول، اصلاً در معرض آن قرار نگیریم؛ به هر حال همیشه به ما یاد داده‌اند که پیشگیری بهتر از درمان است و این مسئله به رفتار جمعی ما بسیار وابسته است. برای همین اطلاع‌رسانی درست به مردم، برای کسب نتیجهٔ مطلوب اهمیت دارد. دولت‌ها در مدیریت رفتار عمومی مهم‌ترین نقش را دارند؛ همچنین به ابزارهای اطلاع‌رسانی قدرتمندی مجهز هستند که می‌تواند اطلاعات را در اختیار مردم قرار دهد. آن‌ها با نهادهای علمی در ارتباط بوده، سخنانشان را می‌شنوند و سپس می‌توانند به مردم منتقل کنند. سیاستمداران همچنین با رفتار خود و تصویری که ارائه می‌دهند می‌توانند در اطلاع‌رسانی همه‌گیری نقش مثبت یا منفی داشته باشند.

همه‌گیری ویروس کرونا چهرهٔ دنیا را در سال ۲۰۲۰ با ماسک پوشانده است.

مثال جالب برای این قضیه اطلاع‌رسانی متفاوت در مورد استفاده از ماسک بود. در ابتدای همه‌گیری در زمستان، تأکید مطالعات و مقامات سلامت بر استفاده از ماسک نبود بلکه با مقایسه با ویروس آنفولانزا و با این فرض که تماس راه

Yong Loo Lin
School of Medicine

THE COVID-19 CHRONICLES "COVID-19: UPDATES FROM SINGAPORE WEBINAR SERIES"

GOARN
Global Outbreak Alert and Response Network

2020 YEARS

مجموعه کووید اطلاعات مربوط به این ویروس را از طریق کاریکاتور منتقل می‌کند.

استفاده از ماسک تعیین شده و مقامات رسمی بر این مساله تأکید می‌کنند.

این مثالی است که نشان می‌دهد گاهی اختلافات در زمینه اطلاع‌رسانی، به اغتشاشات مربوط به مرزهای علم برمی‌گردد. البته در مواجهه با پدیده جدید، طبیعی است که تا هنگام جمع‌آوری داده‌های کافی، اطلاع‌رسانی‌های رسمی مغشوش باشد.

اطلاع‌رسانی‌های رسمی

گوتیرز، دبیر کل سازمان ملل متحد، در همان پیام ویدئویی که به آن اشاره کردیم عنوان کرد: «در ابتدا به علم اعتماد کنید». سپس گفت: «به نهادهایی که بر پایه مدیریت و حکمرانی پاسخگو، مسئولیت‌پذیر و مبتنی بر شواهد است اطمینان کنید». بسیاری از حکومت‌ها از ابتدای همه‌گیری نهادهایی را به عنوان منبع رسمی اطلاع‌رسانی ویروس کرونا

اصلی انتقال کووید ۱۹ است، شستن دست‌ها به طور مداوم و فاصله‌گذاری اجتماعی مطرح می‌شد. حتی گاهی استفاده از ماسک نهی می‌شد؛ زیرا تصور بر این بود که استفاده ناصحیح از آن از عوامل ابتلا به ویروس کرونا است. مشاهده جالب این بود که در کشورهای آسیایی استفاده از ماسک توصیه می‌شد، در حالی که کشورهای غربی مردم استفاده از ماسک را جدی نمی‌گرفتند؛ احتمالاً به این دلیل که در این کشورها فرهنگ استفاده از ماسک متداول است. در آن زمان، دولت‌های آسیایی به طور منظم استفاده از ماسک را در پروتکل‌های بهداشتی خود تبلیغ می‌کردند و حتی برای کسانی که قوانین مربوط به ماسک را زیر پا می‌گذاشتند مجازات تأیید می‌کردند. با این حال با گذشت زمان و تحقیقاتی که نشان داد ویروس کرونا سوار بر ذرات سرفه و عطسه منتقل می‌شود و همچنین تحقیقاتی که نشان داد میزان پراکندگی ذرات و قطرات عطسه و سرفه از تصورات ما بیشتر است، نگرش استفاده از ماسک تغییر کرد و حالا در بسیاری از کشورها قوانین زیادی برای

دستور کار خود قرار داده است [4].

آیا همه اطلاع‌رسانی‌ها درست است؟

در مورد تلاش دولت‌ها برای اطلاع‌رسانی درباره ویروس کرونا گفتیم. اما مسأله‌ای دیگر گفته‌های ضد و نقیض بعضی از سیاستمداران در مورد کرونا است؛ سخنانی که بسیاری اوقات با یافته‌های علمی در تناقض است و یا حتی بوی تئوری‌های توطئه می‌دهد. نمونه مشهور این رفتار ادعاهای دانلد ترامپ، رییس جمهور آمریکا، است. او پیش از این هم بابت ادعاهای عجیب و البته غیر علمی خود در رابطه با گرمایش جهانی و تغییرات اقلیم در مرکز توجه بود. در ابتدای شروع همه‌گیری ترامپ عنوان کرد که این ویروس «ناپدید» می‌شود. اکنون بیش از شش ماه گذشته است و این ویروس نه تنها در آمریکا ناپدید نشده، بلکه هر روز افراد زیادی را آلوده می‌کند [5]. او چندین بار به این ادعا پافشاری کرد تا جایی که آنتونیو فوسی، مدیر انستیتوی ملی بیماری‌های عفونی و آلرژی، در پاسخ به او اشاره کرد که چندان به حذف این ویروس از دنیا خوش‌بین نیست چراکه بسیار واگیردار است [6]. همان‌طور که شاید انتظار رود، بسیاری از ادعاهای نابجای سیاستمداران ممکن است مقاصد سیاسی داشته باشد. چین به عنوان مبدأ شیوع همه‌گیری در این مدت تلاش زیادی انجام داد تا چهره کشورش را کمی بازیابی کند. در دو سری ادعای اشتباه، لیجیان ژائو نخست‌وزیر امور خارجه چین ادعا کرد که منشأ این ویروس ممکن است آمریکا یا ایتالیا باشد [7]. ادعایی که می‌دانیم درست نیست چراکه تا کنون مطالعات، شباهت ژنتیکی ویروس کرونا را تا ۹۶ درصد در خفاش‌های Horseshoe در چین ردیابی کرده‌اند. هرچند که هنوز نیاز به مطالعه بیشتر در این زمینه وجود دارد [8]. داروهایی که برای درمان اختلال تنفسی کرونا ممکن است به کار بیایند همیشه جایگاه ویژه‌ای در ادعاهای بی‌اساس داشته‌اند. در یک سری از این ادعاهای رییس جمهور برزیل، ژائیر بولسونارو، مدعی شد که داروی ضد مالاریای هیدروکسی کلروکوئینین دارای تاثیر زیادی علیه ویروس کروناست. هرچند که این دارو استفاده می‌شود و آزمایشات زیادی روی آن انجام شده است اما تاثیرات آن اثبات نشده است. بسیاری از شبکه‌های اجتماعی این سخنان بولسونارو را حذف کرده‌اند [9].

در سراسر دنیا نهادهای وابسته به دولت با به‌کارگیری متخصصان سعی در اطلاع‌رسانی عمومی دارند. با این حال همان‌طور که مشاهده کردیم گاهی خود سیاستمداران و

معرفی کرده‌اند. مرکز پیشگیری و کنترل بیماری‌های اتحادیه اروپا نه تنها خود به طور پیوسته اطلاعات مرتبط با همه‌گیری را منتشر می‌کند، بلکه در صفحه اطلاع‌رسانی رسمی خود فهرستی از نهادهای رسمی مرجع برای اطلاع‌رسانی در مورد همه‌گیری کووید ۱۹ منتشر کرده است که در بسیاری از موارد شامل وزارت بهداشت کشور عضو می‌شود [3]. در یک اقدام جالب، دولت بریتانیا با سازمان بهداشت جهانی برنامه‌ای را برای مبارزه با جریان اطلاعات غلط پیگیری می‌کند. در ایران نهادهای مختلفی از جمله وزارت بهداشت مسئول اطلاع‌رسانی در مورد کووید ۱۹ هستند. در ابتدای شیوع ویروس جدید کرونا، این وزارتخانه از طریق سامانه پیامکی به اطلاع‌رسانی در مورد این ویروس می‌پرداخت (۱). همچنین سامانه تلفنی گویا برای پاسخگویی به سوالات مردم در مورد همه‌گیری جدید کرونا ایجاد شده است (۲). خبرگزاری‌ها نیز از تأسیس یک وبسایت مختص اطلاع‌رسانی در مورد ویروس کرونا خبر دادند (۳). دولت ایران همچنین از طریق صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران مردم را در جریان اطلاعات مرتبط با کووید ۱۹ قرار می‌دهد.

سنگاپور یکی از کشورهایی است که عملکرد آن علیه این ویروس جدید، بسیار مطلوب ارزیابی شده است. این کشور از ابتدای اعلام اپیدمی جدید، سیاست‌هایی را اتخاذ کرد که موجب کاهش آمار مبتلایان به میزان قابل توجه شد. بررسی عملکرد این دولت در زمینه اطلاع‌رسانی در مورد ویروس می‌تواند جالب توجه باشد. شاید اولین نکته که به چشم بیاید این است که سنگاپوری‌ها، آموخته‌های قدیمی خود در مورد اپیدمی را خوب یاد گرفتند و به کار بردند. به عنوان کشوری آسیب دیده از همه‌گیری مرس، سنگاپور خیلی زود همه چیزهایی را که از اپیدمی قبل یاد گرفته بود به کار برد؛ مثلاً غربالگری افرادی که علائمی مانند آنفلوآنزای فصلی از خود بروز می‌دهند. این کشور همچنین توصیه‌های عمومی کشور چین مانند استفاده از ماسک صورت، شستن دست‌ها و منع دست دادن را به مردم اطلاع‌رسانی کرد. در زمینه اطلاع‌رسانی، پس از آگاهی از ویروس جدید، این کشور از رسانه‌ها مختلفی مانند تلوزیون، رادیو، وبسایت‌های دولتی و شبکه‌های اجتماعی برای اطلاع‌رسانی به مردم استفاده کرد. در این میان یک ابتکار جالب جای ذکر دارد: دولت سنگاپور مجموعه‌ای مصور به نام مجموعه کووید ۱۹ طراحی کرد که در آن همه اطلاعات در مورد این ویروس، به صورت ساده و در قالب تصویر توضیح داده شده است. نوع نگاه اینجا اهمیت زیادی دارد و نشان می‌دهد که این دولت اطلاع‌رسانی به همه از جمله افراد خردسال، تحصیل کرده یا غیر تحصیل کرده را در

این تصویر از ایرج حریرچی، خبر ابتلای او به بیماری کرونا را پیش‌بینی می‌کرد

به طور رسمی از ابتدای اسفند، خبر آلوده شدن ایران به این ویروس از سوی دولت تایید شد. در همین هفته اول اسفند آقای ایرج حریرچی به عنوان دبیر ستاد ملی مبارزه با کرونا معرفی می‌شود. در روز ششم اسفند او در کنفرانس رسانه‌ای بدون ماسک و رعایت فاصله‌گذاری حضور پیدا می‌کند و از شرایط عادی کشور خبر می‌دهد. روز بعد در یک پیام ویدیویی خبر مثبت شدن تست کرونای ایشان اعلام می‌شود (۴). در ابتدای همه‌گیری تصویر ضبط شده ایشان در کنفرانس خبری که نشان از مریض‌احوالی می‌داد، به نماد شروع همه‌گیری تبدیل شده بود. همان‌طور که بالاتر اشاره کردیم در ماه‌های بعد، دولت سیستم‌های مختلفی را برای اطلاع‌رسانی تدارک دید اما تصویری که دولتمردان، به خصوص در ابتدای شروع همه‌گیری، از خود ارائه دادند و نمونه آن را هم دیدیم، باعث انتقاد شده است. به گفته منتقدان، ایجاد درک نادرست از این همه‌گیری از طریق محتوای غلط، یک مقوله است و مغشوش کردن ذهن مخاطب با ارائه شکل نادرست نوعی دیگر از پیام‌رسانی اشتباه است. در حقیقت رفتار غیر منطبق با توصیه‌های علمی توسط دولت، که الگویی برای رفتار مردم است، باعث می‌شود که آن‌ها نیز با این همه‌گیری به خوبی برخورد نکنند (۵). به هر حال، این

چهره‌های سرشناس قدرت، چه با نیتی غیرمعصومانه و چه از روی ناآگاهی ممکن است اطلاعات نادرستی به مردم منتقل کنند. در این میان توصیه جامعه علمی همیشه به این مسئله بوده که افراد سرشناس، هر چند هم قابل اعتماد، جایگزین منابع درست علمی نیستند و جا دارد که هر ادعایی در زمینه همه‌گیری کنونی با منابع رسمی که توسط دانشمندان بی طرف و خبره تدوین می‌شود، بررسی شود.

در ایران فاصله میان «اوضاع تحت کنترل است» تا «نتیجه آزمایش برای ویروس کووید ۱۹ مثبت است» یک روز است!

از ابتدای بهمن ماه ۱۳۹۸، اگر در فضای دانشگاه قدم می‌زدید، دانشجویهایی را می‌دیدید که به جای دست دادن و روبوسی پاهایشان را به هم می‌زدند یا برای هم دست تکان می‌دهند. شایعه ورود ویروس جدید به کشور پیچیده بود و مردم سعی می‌کردند توصیه‌هایی را که حالا در شبکه‌های اجتماعی دست به دست می‌چرخید دنبال کنند. از جنجال‌هایی که پیرامون تعدادی از توصیه‌های ضد کرونایی طب سنتی برخاست تا تصویری که مسئولین از این همه‌گیری نشان می‌دادند. هنوز

فروردین ۱۳۹۹؛ قابل دسترسی در لینک

بخش فرهنگ-هنر-۸۹۸۷۴۳/۶-اشتباه-رسانه-ها-در-www.ilna.news/
بحران‌های-گذشته-برای-کرونا-تکرار-شد-رسانه‌ها-تریبون-را-در-اختیار-
دولت-قرار-دادند-تعارض-مسئولان-سبب-جدی-نگرفتن-کرونا-توسط-مردم-
شد-مردم-به-اندازه-کافی-حساس-نشندند

منابع انگلیسی

[1] UN tackles 'infodemic' of misinformation and cybercrime in COVID-19 crisis; Department of global communication; United Nations; Access through the link below:

<https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/un-tackling-%E2%80%98infodemic%E2%80%99-misinformation-and-cybercrime-covid-19>

[2] Mythbusters; Advice for the public by World Health Organization(WHO); Access through the link below:

<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>

[3] National information resources on COVID-19; European Centre for Disease Prevention and Control; Access through the link below:

<https://www.ecdc.europa.eu/en/COVID-19/national-sources>

[4] Kuguyo, Oppah, Andre Pascal Kengne, and Collet Dandara. «Singapore COVID-19 Pandemic Response as a Successful Model Framework for Low-Resource Health Care Settings in Africa?». OMICS: A Journal of Integrative Biology 24.8 (2020): 470-478

[5] AP FACT CHECK: Trump's Alternate Reality on COVID-19 Threat; USNews; July.20.2020; Access through the link below:

<https://www.usnews.com/news/politics/articles/2020-07-20/ap-fact-check-trumps-alternate-reality-on-covid-19-threat>

[6] Trump again claims Covid-19 will 'go away' as Fauci warns of long road ahead; The Guardian; August.05.2020; Access through the link below:

<https://www.theguardian.com/us-news/2020/aug/05/donald-trump-covid-19-go-away>

[7] Twitter applies another fact check—this time to China spokesman's tweets about virus origins; Fortune; May.28.2020; Access through the link: <https://fortune.com/2020/05/28/twitter-fact-check-zhao-lijian-coronavirus-origin/>

[8] The biggest mystery: what it will take to trace the coronavirus source; Nature news/ June.5.2020; Access through the link: <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01541-z>

[9] Coronavirus: False claims by politicians debunked; BBC News; April.16.2020; Access through the link: <https://www.bbc.com/news/av/52299689/coronavirus-false-claims-by-politicians-debunked>

همه‌گیری تجربه‌ای کاملاً جدید برای ایران امروز بود. تا کنون بیش از شش ماه از آن را سپری کرده‌ایم و درس‌های زیادی گرفته‌ایم. شاید، و البته امیدواریم که موقعیت آن پیش نیاید، این تجربیات در آینده برای مواجهه بهتر با بیماری‌ها و مسائل بهداشت عمومی به کار آید.

در آخر

داستان کرونا هنوز به پایان نرسیده است و این ویروس تاج‌دار همچنان با قدرت در زندگی ما حضور دارد. از ابتدای همه‌گیری دانشمندان تلاش کردند تا به شناخت بیشتری از این ویروس جدید دست پیدا کنند و توصیه‌های خود را به‌روزرسانی کنند. دولت‌ها در تلاش هستند تا از طریق رسانه‌ها این توصیه‌ها را منتقل کنند؛ هرچند که شاید گاهی این اطلاع‌رسانی مغشوش یا همراه با شیطنت باشد. ایران هم مسیر زیادی را از ابتدای ورود کرونا به کشور تا کنون گذرانده و هنوز هم بحث‌های زیادی در خصوص اطلاع‌رسانی درباره این ویروس وجود دارد. آنچه مسلم است این است که بررسی دقیق یک موضوع بعد از بسته شدن آن و با گذر زمان راحت‌تر انجام می‌شود و ما هنوز در مرحله مشاهده و در بطن ماجرا هستیم؛ اما نگاهی به عقب و بررسی مسیری که اطلاع‌رسانی در مورد این ویروس تا کنون طی کرده است، شاید یک راهنمایی برای ادامه جنگ با این ویروس به شیوه‌ای آگاهانه‌تر باشد.

منابع فارسی

(۱) اختصاص ۳۰۰ میلیون پیامک به سرشماره ۱۰۰۰۳۵ وزارت بهداشت برای پیشگیری و مراقبت خانوارها؛ پایگاه خبری و اطلاع‌رسانی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ ۱۷ اسفند ۱۳۹۸؛ قابل دسترسی در لینک

www.behdasht.gov.ir/~۳۰۰- اختصاص-۱۰۰۰۳۵-وزارت-بهداشت-برای-پیشگیری-و-مراقبت-خانوارها

(۲) اطلاع‌رسانی درباره کرونا با تلفن گویای ۱۵۶۹؛ خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)؛ ۱۷ فروردین ۱۳۹۹؛ قابل دسترسی در لینک:

www.isna.ir/news/۹۹۰۱۱۷۰۸۷۴۳/

(۳) راه اندازی سایت کرونا در ایران؛ خبرگزاری آنا تویی به فارسی؛ ۲۰ مارس ۲۰۲۰؛ قابل دسترسی در لینک:

www.aa.com.tr/fa/۱۷۷۳۴۰۱/

(۴) حریرچی هم کرونایی شد؛ خبرگزاری مهر؛ ۶ اسفند ۱۳۹۸؛ قابل دسترسی در لینک:

www.mehrnews.com/news/۴۸۶۳۰۱۵/

(۵) اشتباه رسانه‌ها در بحران‌های گذشته برای کرونا تکرار شد/ رسانه‌ها تریبون را در اختیار دولت قرار دادند/ تعارض مسئولان سبب جدی نگرفتن کرونا توسط مردم شد/ مردم به اندازه کافی حساس نشدند؛ خبرگزاری کار ایران (ایلنا)؛ ۳۱